

10. М. Р. Нужен ли в клубе заведующий / М. Р. // Рабочий клуб. – 1924. – № 8. – С. 8–10.
11. Надежда Константиновна Крупская. К 60-летию со дня рождения / Надежда Константиновна Крупская // Клуб и революция. – 1929. – № 1. – С. 10–11.
12. Носовский Е. Некоторые вопросы внутриклубной демократии / Е. Носовский // Рабочий клуб. – 1928. – № 3. – С. 3–6.
13. От редакции // Рабочий клуб. – 1924. – № 1. – С. 3.
14. От редакции // Клуб и революция. – 1929. – № 1. – С. 3–5.
15. Плетнев В. Ф. Рабочий клуб. Принципы и методы работы / В.Ф. Плетнев. – Всероссийский Пролеткульт. – М., 1923.
16. Пролетарская культура. – 1920. – № 17–19. – С. 75.
17. Р. Г. М. Лейзеров. Клуб в цифрах / Р. Г. // Рабочий клуб. – 1924. – № 3–4. – С. 89–90.

Аннотация

О.А.Кравченко

Рабочий клуб в системе культурно-просветительских организаций Пролеткульта

В статье охарактеризован рабочий клуб как структурную единицу Пролеткульта, определены его цели, задачи и направления деятельности в контексте культурно-просветительского движения 20-XX гг.

Ключевые слова: рабочий клуб, культура, образование, воспитание, культурно-просветительское движение, Пролеткульт.

Summary

O.O.Kravchenko

Worker Club in the System of Proletarian Worship Cultural-Enlightening Organizations

Worker club as a Proletarian worship structural item is regarded in the article. The main objects, tasks and activity directions in the context of cultural-enlightening movement are defined.

Key words: worker club, culture, education, up-bringing, cultural-enlightening movement, Proletarian worship.
Дата надходження статті: «30» серпня 2013 р.

УДК 378.1

Т.В.КРАВЧЕНКО,

кандидат педагогічних наук
(м.Херсон)

Питання статевого виховання молоді в нарративних джерелах (20-30 роки XX ст.)

У статті розглянуто проблему статевого виховання у період 20-30-х років XX ст. та її відображення у нарративних джерелах. По ходу публікації автор розкриває особливості статевого виховання молоді виокремленого періоду, висвітлює вплив державних політичних трансформацій на вітчизняні підходи до розв'язання завдань статевого виховання дітей та молоді. Автор підкреслює потребу об'єктивного аналізу історико-педагогічних джерел, відзначає особливу значущість нарративних джерел, що збагачують наукове пізнання живими життєвими фактами та явищами. В публікації проаналізовані деякі нарративні джерела щодо статевого виховання молоді 20-30-х років XX ст.

Ключові слова: статево виховання, історико-педагогічна наука, історико-педагогічне джерело, нарративне джерело.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Характерною особливістю розвитку історико-педагогічного пізнання в Україні на сучасному етапі є зростання наукового інтересу до періоду 20-30 рр. XX століття.

Кардинальні зміни у соціально-економічному та освітньо-культурному розвитку Української Соціалістичної Радянської Республіки виокремленого періоду, зумовлені встановленням радянської моделі суспільства, утвердженням державності, створенням органів влади нового типу, реформуванням освітньої галузі сприяли проведенню суспільно-економічних та соціокультурних перетворень.

Аналіз досліджень і публікацій... Саме в контексті зазначених змін здійснювалося виховання дітей та молоді, зокрема й статево, що обґрунтовувалося у наукових розвідках і теоретичних розробках означеного періоду. Наукова позиція окремих авторів відома сьогодні як завдяки працям із загальних педагогічних проблем, так і з питань статевого виховання (П.Блонський, Л.Виготський, М.Рубінштейн, Г.Сорохтін). Праці інших учених (Д.Азбукін, К.Веселовська, А.Залкінд, А.Єфімов, А.Лобус, Л.Сосюра) були видрукувані лише у 20-30 рр. і до сьогодні лишались маловідомими, забутими внаслідок ідеологічного впливу на освіту, навчання і виховання молоді у визначений і наступні періоди.

Сучасний перегляд традиційних наукових позицій з точки зору оновлення, плюралізму думок та об'єктивізму актуалізує потребу вироблення раціонального комплексу методів історико-педагогічного дослідження.

Як цілком справедливо зазначають вітчизняні дослідники історії педагогіки «для сучасної вітчизняної історії педагогіки проблема вибору способу реконструкції історико-педагогічних явищ і процесів є надзвичайно актуальною. У реальній дослідницькій практиці можна спостерігати кілька варіантів вивчення історико-педагогічного досвіду» [3, с.156].

На нашу думку, використання наративних джерел допомагає значно збільшити об'єктивність історичної реконструкції педагогічних явищ минулого. Такі джерела відображають дійсність, зокрема й історико-педагогічну, крізь призму особистих спостережень або участь автора.

Формулювання цілей статті... Метою даної публікації становить дослідження проблеми статевого виховання молоді 20-30-х років ХХ ст. та її відображення у наративних джерелах означеного періоду.

Виклад основного матеріалу... Виходячи з мети, завданнями статті є: 1) розкрити особливості статевого виховання дітей та молоді в період 20-30-х років ХХ ст.; 2) розглянути висвітлення проблеми в наративних джерелах указанного періоду.

Зазначимо, що розвиток будь-якої наукової теорії у Радянському Союзі відбувався у тісному зв'язку із трансформаціями політичного курсу держави. Так, за переконанням сучасного історика педагогіки, академіка О.Сухомлинської, звертаючись до праць учених, педагогів, педологів 20-х років «слід брати до уваги не тільки світоглядні позиції носіїв, а й політичні, соціально-економічні умови їхньої діяльності, особливо політичні впливи, які являли собою суттєву частину історії педагогічної науки у нашій країні» [6, с.4]. Повною мірою така політична заідеологізованість позначилася і на вітчизняних наукових підходах до проблеми статевого виховання дітей та молоді.

Теоретичні положення статевого виховання перебували в динаміці суспільно-політичних перетворень й розвивалися відповідно до трансформації освітньо-виховної системи. Кардинальні зміни у шкільному навчально-виховному процесі, що відбулися на початку 20-х років, мали сприяти розбудові нового соціально-економічного ладу та розриву з дореволюційним педагогічним досвідом.

Реформи освітньої галузі 20-х років були спрямовані на досягнення відповідності між виховною практикою та вимогами нового суспільно-економічного ладу. З цією метою керівними державними органами було прийнято низку законів та постанов («Постанова про введення обов'язкового спільного навчання», «Декларація про соціальне виховання дітей», «Кодекс законів про народну освіту УСРР» та ін.), що визначали пріоритетні напрями виховання дітей та молоді, серед яких можемо назвати: ідейно-політичне, інтернаціональне, колективістичне, розумове, трудове, фізичне виховання, спільне навчання та виховання хлопчиків і дівчаток, залучення школярів до участі у діяльності дитячих та юнацьких комуністичних організацій тощо.

У перші роки Радянської влади було прийнято закони про громадянський шлюб, про зрівняння у правах позашлюбних дітей з законнародженими, про надання відпусток за вагітністю та пологами, допомогу молодим матерям. Ці законодавчі акти розроблялися у дусі революційних переконань їх творців: усі думки та сподівання людей мали бути пов'язані з ідеалами революції.

Особливе значення у справі статевого виховання школярів, серед інших нормативних документів, мала постанова «Про введення обов'язкового спільного навчання» (1918), яка проголошувала обов'язковим введення спільного навчання хлопчиків та дівчаток у навчальних закладах усіх ступенів та типів. При цьому окремо зазначалось, що в назвах усіх навчальних закладів, включаючи і вищу школу, виключаються слова «чоловічий» та «жіночий» [5, с.133]. Такий захід, на нашу думку, мав сприяти піднесенню ролі жінки у соціалістичному суспільстві, утвердженню рівності у стосунках між представниками обох статей.

Відповідно до Постанови дитина з перших днів у школі вчилася, виховувалася і грала разом із представниками протилежної статі, отримувала досвід позастатевих соціальних стосунків, привчалася діяти та працювати у статево-неоднорідному колективі. Така урядова політика в галузі освіти й виховання мала сприяти формуванню людини нового типу, появі дружньо-товариських почуттів між майбутніми чоловіками та жінками, емансипації жінки, викоріненню патріархально-архаїчних поглядів на статеve життя, шлюб та сім'ю.

Слід зазначити, що введення спільного навчання у практику шкільної роботи поставило перед педагогічною громадськістю низку першочергових завдань, серед яких виділяємо: розробка методів та прийомів навчально-виховного процесу з урахуванням психо-фізіологічних особливостей дитини, корегування навчальних планів і програм, підготовка та перепідготовка педагогічних кадрів відповідно до вимог нової освітньої системи, пропаганда ефективності спільного навчання серед населення та ін.

Опосередковано проблеми статевого виховання молоді вирішувалися через заходи щодо ліквідації асоціальних суспільних явищ, профілактику правопорушень на статевому ґрунті серед неповнолітніх, налагодження правильного режиму праці і відпочинку дітей.

Таким чином, потреба дослідження сфери статевого життя становило важливу проблему для науковців, педагогів, лікарів та вчителів-практиків 20-30 років ХХ ст.

З точки зору нашої публікації, науковий інтерес становить досвід соціально-педагогічних досліджень щодо питань статевого виховання, що проводилися соціологами, педагогами-аматорами та ватажками піонерських загонів. Відзначимо, що така робота не базувалась на ґрунтовних наукових дослідженнях, була епізодичною та безсистемною. Водночас вказані джерела вирізняються оригінальністю підходу, привносять в історико-педагогічну науку повсякденні життєві факти й явища.

Так, у 1922 р. І.Гельман провів анкетування більше 1 600 московських студентів (чоловіків і жінок, вихідців із сімей робітників і селянства) щодо статевого життя. Питання анкети висвітлювали широкий спектр проблем статевого життя людини: від появи перших статевих відчуттів та початку статевого життя, до статевого життя у шлюбі, інформацію про венеричні захворювання, питання материнства, статевих аномалій та ін.

Результати обстеження дали змогу автору відобразити шляхи і джерела, за допомогою яких молодь отримувала інформацію статевого характеру за час шкільного навчання (Таблиця 1).

Таблиця 1

Джерела отримання інформації статевого характеру

Джерела	Чоловіки	%	Жінки	%
Від батьків	17	1,1	17	4,0
Від учителів	18	1,2	10	2,4
З книжок	358	24,4	168	39,5
Від товаришів і подруг	489	33,5	104	24,4
Від випадкових людей	183	12,5	86	20,3
З різних джерел	388	26,6	35	8,3
Від лікаря, з лекції	9	0,7	2	0,4
Від чоловіка	---	---	3	0,7
Взагалі	1,462	100 %	425	100 %

Отримані дані дозволили І.Гельману зробити висновок, що «систематичного наукового ознайомлення з процесами статевого життя ані у сім'ї, ані у школі не проводилося» [2, с.102]. Ті знання, на основі яких відповідали респонденти, дослідник назвав випадковими, такими що мають переважно «недоброякісний, антинауковий характер». Автор констатує: «сексуальне життя сучасної молоді значною мірою іде старим шляхом. Необхідна величезна робота, щоб наповнити її новим змістом, щоб поставити перед молоддю нові ідеали статевого життя, створити нову сексуальну мораль на основі взаємної поваги статей, на усвідомленні відповідальності учасників статевого життя один перед одним і перед суспільством з урахуванням усіх біологічних особливостей, що поділяють людство на статеві групи» [2, с.129].

Наступним наративним джерелом, щодо висвітлення ефективності виховної діяльності школи у справі статевого виховання молоді за період 20-30 рр. є опитування школярів, проведене в 1939 р. Л.Писаревою. Педагог-практик проводила «гігієнічні бесіди», окремо для хлопчиків та дівчаток, з метою «висвітлення питань статевого життя з точки зору комуністичної моралі та інтересів охорони здоров'я...» [4, с.82]. Після таких занять авторка задала школярам два питання: 1) коли вперше дізнався/лась про статеве життя людини?; 2) і від кого вперше отримав/ла ці відомості? Відповіді відображені в таблицях (Таблиця 2), (Таблиця 3) [4, с.83].

Таблиця 2

«Коли?»

Вік	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Хлопчики	3	4	3	6	10	4	15	11	4	4
Дівчатка	—	1	1	7	2	10	28	12	10	2

Таблиця 3

«Від кого?»

Джерело	Хлопчики	Дівчатка
Товариші / подруги	41	52
Сторонні дорослі	3	4
Батько / мати	3	5
Книги	4	10

Педагоги	3	--
Бесіди лікаря	4	3
Хлопці-однолітки	--	2

Результати опитування свідчать, що впродовж 20-30 рр. ХХ ст. провідним джерелом отримання статевої інформації для школярів залишилися товариші та подруги. Таким чином, як і на початку 20-х років (за статистичними даними, що навів І. Гельман) батьки, педагоги та лікарі відігравали незначну роль у справі статевої просвіти і виховання молоді.

У шкільному навчанні 20-30 років ХХ ст. школярам надавалися елементарні знання про анатомію і фізіологію організму, основи гігієни, відомості про особливості вагітності, охорону дитинства та материнства. Ефективність проведення зазначеного виховання у межах сім'ї також була недостатньою внаслідок збереження традицій патріархальної сім'ї, зменшення ролі сімейного виховання взагалі, та недостатнього рівня статевої культури й педагогічної просвіти батьків.

Вагомим чинником виховання дітей та молоді взагалі, і статевого виховання зокрема, у період 20-30 рр. ХХ ст. виступає дитячий рух. З огляду на тему нашої публікації, науковий інтерес становить піонерська організація, оскільки піонером могла бути дитина шкільного віку (10-16 років).

Розв'язання проблем статевого виховання у межах піонерської організації носило переважно гігієнічний характер, формувало основи комуністичної моралі, згідно з якою представники протилежних статей у своїх міжстатевих стосунках мали керуватися почуттями товарищескості та відповідальності. У піонерській організації формувалися навички спільної міжстатевої діяльності; закладалися основи рівноправ'я між майбутніми чоловіками та жінками; виховувалося почуття товарищескості, відповідальності й колективізму в різноманітних формах виховного впливу: екскурсії, туристичні походи, суспільно корисна діяльність (допомога молодшим і людям похилого віку, виконання громадських доручень). Статеве виховання школярів через піонерський рух здійснювалося у контексті соціалістичних перетворень в умовах надмірної політизації та заідеологізованості.

На сторінках педагогічної публіцистики окремі учасники піонерського руху, вожаті (М.Ганьшин та ін.) підіймали питання про ігнорування проблем статевого виховання дітей у масовій виховній роботі. Деякі з них ділилися власним досвідом і пропонували орієнтовні теми виховних бесід з піонерами:

- Яка різниця між хлопчиками та дівчатками. Як виховували раніше, як зараз і чому.
- Як розмножуються рослини, птахи, риби та людина.
- Шкідливість випадкових ударів по статевих органах, як необхідно оберігати статеві органи та підтримувати їх чистоту.
- Як дозріває людина, яке значення це має для майбутнього покоління.
- Що шкідливо у період дозрівання (особливо дівчатам): стрибки, ненормальна фізкультура, утримування сечі та ін.
- Як не слід спати (чи накриватися з головою, не лягати на м'яке, не класти поряд себе тварин, не їсти багато перед сном і т.ін.).
- Що означають слова «гуляти», «одружитися» (звідки вони пішли, шлюб церковний та громадянський, як виходили заміж раніше: з посагом, купівля-продаж жінки, як чоловік дивився на жінку, місце жінки в суспільстві, становище у сім'ї).
- Які хвороби бувають і від чого (сифіліс, неврастенія, онанізм, які діти народжуються від хворих і т. ін.).
- Що означає брутально лягтися. Одночасно порівняння та опрацювання піонерських звичаїв. Хто та чому лається, алкоголізм, культурна відсталість, рабство та ін.
- Як ми маємо обговорювати питання статевого характеру (взаємна довіра, недомовки, пуста сором'язливість, розмови дорослих та ін., все це слід обговорювати колективно) [1, с.28].

Висновки... Таким чином, розглянуті джерела підтверджують актуальність і складність статевого виховання школярів 20-30-х років ХХ ст. Підкреслимо, що суб'єктивна позиція авторів досліджених публікацій унеможливило вичерпне об'єктивне висвітлення проблеми. З огляду на вище сказане, перспективним є вивчення й аналіз інших типів нарративних джерел, зокрема: листування, щоденників та мемуарів щодо статевого виховання молоді виокремленого періоду.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ганьшин Н. Один из группы назревших вопросов / Н. Ганьшин // Вожатый. – 1924. – № 9/10. – С. 26–29.
2. Гельман И. Половая жизнь современной молодежи: Опыт социально-биологического обследования / И. Гельман. – Л.–М., 1923. – 150 с.

3. Методологічні засади педагогічного дослідження: монографія / авт. кол. : Є. М. Хриков, О. В. Адаменко, В. С. Курило та ін. ; за заг. ред. В. С. Курила, Є. М. Хрикова ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 248 с.
4. Писарева Л. В. О беседах с учащимися по половому вопросу / Л. В. Писарева // Сов. педагогика. – 1939. – № 6. – С. 82–86.
5. Постановление НКП О введении обязательного совместного обучения // Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа. 1917–1973 гг. : сб. докл. – М. : Педагогика, 1974. – С. 132–133.
6. Сухомлинська О. В. Деякі питання етимології педагогічного знання / О. В. Сухомлинська // Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – К. : А.П.Н., 2003. – С. 3–15.

Аннотація

Т.В.Кравченко

Вопросы полового воспитания молодежи в нарративных источниках (20-30 роки ХХ ст.)

В статті розглянуто проблема полового виховання в період 20-30-х гг. ХХ століття та її відображення в нарративних джерелах. Під час публікації автор розкриває особливості полового виховання молоді в цей період, освітлює вплив державних політичних трансформацій на національні підходи до вирішення питань сексуального виховання дітей та молоді. Автор підкреслює необхідність об'єктивного аналізу історико-педагогічних джерел, відзначає особливу важливість нарративних джерел, які поповнюють наукове знання живими життєвими фактами та явленнями. В статті проаналізовані деякі нарративні джерела по проблемі сексуального виховання молоді 20-30-х гг. ХХ століття.

Ключевые слова: *половое воспитание, историко-педагогическая наука, историко-педагогические источники, нарративный источник.*

Summary

T.V.Kravchenko

The Problem of Youth's Sexual Education in the Narrative Sources (20-30's of the XX Century)

The article considers the problem of sexual education in the period of the 20-30's of the XX century and its reflection in the narrative sources. During the publication, the author reveals the features of the sexual upbringing of the youth of the allocated period, highlights the impact of the state's political transformations on the domestic approaches to solving the problems of children's and youth's sexual education. The author stresses the need for an objective analysis of the historical-pedagogical sources, notes the particular importance of narrative sources, enriching the scientific knowledge of living facts and phenomena. The report analyzes some sources of young people sex education problem in the 20-30's of the XX century.

Key words: *sexual education, historical and pedagogical science, historical and pedagogical source, narrative source.*

Дата надходження статті: «10» жовтня 2013 р.

УДК 373.21.035.6:398.21(045)

М.В.КРАСВА,
магістр
(м.Умань)

В.О.Сухомлинський про роль казки в колективному житті дітей

В статті висвітлено роль казки в колективному житті дітей, розкрито її виховний потенціал, результатом чого є розвиток індивідуалізму в прояві дитячої творчості. Охарактеризовано принцип розкриття В.О.Сухомлинським високої мудрості і життєстверджуючого оптимізму казки. Окреслено найраціональніші способи її використання у навчально-виховному процесі. Зазначено також, що слово не тільки розвиває мовлення і мислення дитини, а й має великий виховний і освітній потенціал.

Ключові слова: *В.О.Сухомлинський, дитина, словесна творчість, роль казки, виховне значення.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Велике значення для сучасної школи мають думки В.О.Сухомлинського про виховне значення казок у житті дітей. Адже саме казка задовольняє інтерес до навколишнього, жадає дитячого пізнання. Веселий і життєстверджуючий, чарівний і дивовижний світ казок входить у душу кожної людини ще з дитинства, засіваючи її першими зернами добра, краси й справедливості. Прекрасний витвір народної фантазії, казка приваблює не тільки своїми гуманістичними ідеями, а й викінченою, досконалою формою, що є наслідком роботи над нею багатьох поколінь казкарів. Вона – неоціненне духовне багатство, у якому з найбільшою силою виявилися надії і сподівання народних мас.

Аналіз досліджень і публікацій... Фундаментальною джерельною базою з проблеми висвітлення ролі казки в колективному житті дітей є педагогічні ідеї Василя Олександровича Сухомлинського.